

Tone Smolej
 Filozofska fakulteta, Ljubljana
 DOI: 10.4312/SSJLK.55.87-92

Ustanovitev Filozofske fakultete in kratek oris njene stoletne zgodovine

Prispevek obravnava priprave na ustanovitev univerze, opisuje prva predavanja in začetke Filozofske fakultete ter na kratko povzame njeno stoletno zgodovino.

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, stoletnica

The contribution discusses the preparations for the establishment of a university, describes the first lectures and the beginnings of the Faculty of Arts, and offers a brief overview of its first century.

University of Ljubljana, Faculty of Arts, centenary

1 Priprave¹

Takoj po koncu prve svetovne vojne je Mihajlo Rostohar, privatni docent praške univerze, sklical sestanek različnih društev. Na podlagi statističnih podatkov je dokazal, kakšna je potreba po akademsko izobraženih osebah, hkrati pa je izrazil prepričanje, da je treba čim prej ustanoviti univerzo, ki bi bila dobro obiskana. Na sestanku, na katerem so predlagali ustanovitev vseučiliške komisije, so narodni vladi poslali pomembno spomenico. Po prvotni zamisli naj bi na univerzi v Zagrebu osnovali nekakšen provizorij, kjer bi do ustanovitve slovenskega vseučilišča delovale slovenske stolice s slovenskim učnim jezikom. Poleg slavističnih stolic so predvidevali tudi juridične, saj se je v Cislajtaniji poučeval drugačen pravni sistem. Narodna vlada je idejo pozdravila in 5. 12. 1918 je bila prva seja vseučiliščne komisije. Le redko kdo je takrat verjel, da bodo v letu dni že prva predavanja. Na sestankih so presojali zlasti o kadrovski problematiki in kandidate za ljubljansko univerzo razdelili v tri skupine: v prvi so bili tisti, ki so se že habilitirali na avstrijskih fakultetah v Gradcu, Pragi in Černovicah. V drugi in tretji pa so bili morebitni znanstveniki, ki se bodo habilitirali v kratkem oziroma v prihodnosti. V obdobju 1877 in 1918 je na filozofskih fakultetah na Dunaju, v Gradcu in v Pragi doktorsko disertacijo zaključilo sto šestdeset kandidatov in ena kandidatka. Kljub precejšnjemu številu visoko izobraženih doktorandov pa so le redki imeli habilitacijo. Matematik Plemelj, ki je bil kot dekan Filozofske fakultete v Černovicah najvišji v akademski hierarhiji, je zagovarjal stališče, da je treba biti pri nastavitvah rigorozen, tudi če bi to pomenilo, da se ustanovitev univerze preloži za nekaj let. Ščasoma so svojo spomenico spisali teologi, ki so se prav tako želeli priključiti novi univerzi, poudarjali so tudi dolgoletno tradicijo bogoslovnega semenišča v Ljubljani. Čeprav so bile v Avstriji tehnične visoke šole ločene od univerze, so tudi inženirji želeli priključitev takšne šole

¹ Informacije povzeman po poglavju Vseučiliška komisija in ustanovitev univerze v knjigi *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. Ljubljana: Rektorat, 1929, 142–161. Upoštevam pa tudi izsledke projekta o zgodovini doktorskih disertacij slovenskih kandidatov v Avstro-Ogrski.

novi univerzi. Protičeva vlada je bila najprej ustanovitvi naklonjena, nato pa je predlagala odložitev. Spomladi 1919 so slabe novice prišle še iz Zagreba. Na Filozofski fakulteti so zavrnilo paralelne stolice, na Pravni so trdili, da zelene katedre niso skladne z univerzitetno zakonodajo, na Medicinski pa so poudarili, da mora imeti profesor svoj inštitut ali kliniko, kar je povezano z velikimi stroški. Vseučiliška komisija je nadaljevala svoje delo in s tem prepričala vlado v Beogradu. Kralj Peter I. je 31. 8. 1919 imenoval prvih 18 profesorjev ljubljanske univerze: tri na pravni, teološki in medicinski ter štiri na tehnični in filozofski fakulteti. Na stolico za matematiko je bil imenovan Josip Plemelj, na stolico za slovansko filologijo Rajko Nahtigal, na stolico za slovenski jezik pa Fran Ramovš. Vsi so že imeli habilitacijo univerze v Černovicah oziroma v Gradcu. Iz dunajske dvorne knjižnice je prišel kustos Ivan Prijatelj, ki je postal profesor za zgodovino slovanskih literatur novejšee dobe s posebnim ozirom na slovensko. Rektor je postal Plemelj, dekan Filozofske fakultete pa Rajko Nahtigal.

2 Prva predavanja

V sredo, 3. 12. 1919, je bil slovesen dan in tega so se zavedali vsi. Vsem se je mudilo, kajti ob devetih dopoldne se je začelo predavanje o historični gramatiki slovenskega jezika (glasoslovje) Frana Ramovša, ki je pravkar praznoval svoj devetindvajseti rojstni dan. Tik pred vojno je v Gradcu promoviral s tezo o praslovanskih reduciranih vokalih v slovenščini, na fronti je onemogel, po zdravljenju se je habilitiral in se pripravljaj na docenturo v Gradcu, kjer so nanj računali še v zimskem semestru 1919/20. A Ramovš se je odločil za Ljubljano in postal eden od prvih 18 profesorjev nove univerze, pričakovanja študentov so bila zato velika:

Z današnjim dnem, ko pričakujemo novo dobo, novo življenje, ko ustvarjamo slovensko univerzo, naj vas iskreno pozdravim kot prve slušateljše naše almae matris. S tem svetim trenutkom stopa naš narod v zgodovino, ki je ne izbriše nihče nikoli več. Naš glavni predmet bo historična gramatika slovenskega jezika. Obširno je to polje in ni še obdelano! Mnogo imamo odličnih slavistov, ki so si pridobili častnih zaslug na tem polju. Imena Kopitar, Miklošič, Štrekelj, Škrabec in Oblak naj nam ostanejo vedno v častnem spominu in izgovarjali jih bomo na tem svetem prostoru z največjim spoštovanjem vedno in vsekdar. Drugi kulturni narodi imajo svojo historično gramatiko, mi je nimamo še. Nacijonalna dolžnost nas, Slovencev, pa je, da to sestavimo sami! Baza za to je starocerkv. slov. gramatika. Posameznik ne zmore tako velikega in težkega dela. More to storiti akademija znanosti, more pa tudi skromni seminar. Zato vas pozivljam, da sodelujete po svojih skromnih močeh. Še enkrat prisrčno pozdravljeni pri tem velepomembnem koraku v slovensko zgodovino. (Kolar 1919: 4)

Učenjak »prijaznega mladeniškega obraza« je izrekel pomembno misel, da z ustanovitvijo univerze vstopa narod v zgodovino, hkrati pa poudaril, da narodu, če želi biti primerljiv z drugimi, manjka zgodovinska slovnica, in vse študente povabil, naj pri tem projektu sodelujejo. Drugo predavanje je bilo v petek, 5. 12., študente pa je nagovoril tedaj dvainštiridesletni Rajko Nahtigal, ki so ga izvolili za prvega dekana Filozofske fakultete in je prej deloval kot profesor slovanske filologije (s posebnim ozirom na slovenski jezik in književnost) v Gradcu, kjer je še v letnem semestru 1919 predaval rusko slovnico in slovansko besedotvorje. Študenti so s spoštovanjem zrlj v učenjaka s častitljivo Tolstojevo brado, ki se je kljub mednarodni karieri odločil za ljubljansko univerzo:

Kakor ve, kako trnjev je začetek novorojenega svetišča, ki nima niti lastne strehe, niti svetinj, arhivske knjižnice, in znanstvenih knjig, tako je z mladeniško veselim obrazom stopil med svoj narod na revni, toda slovenski univerzi. (Kolar 1919: 4)

Nahtigalovo predavanje je bilo verjetno posvečeno starocerkvenoslovanskemu jeziku. V ponedeljek, 8. 12., je imel Ivan Prijatelj, prodekan fakultete, svoje nastopno predavanje, ki je bilo teoretičen uvod v njegova predavanja o pisateljih staroslovenstva. V predavanju je Prijatelj poudarjal pomenske razlike med slovstvom, književnostjo in literaturo, ki je zanj »poslednji izraz duševnosti kakega naroda na najvišji stopnji njegovega razvitka, na kateri prihaja narod do popolne svoje samozavesti v osebah svojih izbrancev – leposlovnih umetnikov.« (Prijatelj 1952: 6) V nadaljevanju je analiziral tudi razmerje med filologijo in literarno vedo ter poudarjal, da je ljubljanska univerza med prvimi izvedla razdelitev področja v starejše slovstvo in novejšo literaturo. Na dunajski slavistiki, kjer je Prijatelj študiral pri Vatroslavu Jagiću, je bila v ospredju zanimanja historična gramatika in starejša književnost. Sicer pa je Prijatelj posebej podčrtal pomen primerjalne metode, ki utegne tudi v literarni zgodovini »odpreti marsikatero novo perspektivo.« (Prijatelj 1952: 15)

3 Nadaljnje stolice

Po treh ustanovnih stolicah humanističnega oddelka so se v naslednjih mesecih zasedle še druge. Izidor Cankar, znani pisatelj, je januarja 1920 postal docent za umetnostno zgodovino, tedaj je fakulteta dobila tudi prvega profesorja za srednjeveško in starejšo slovensko zgodovino – Ljudmila Hauptmanna, slavist Karel Ozvald je zasedel katedro za pedagogiko, Jakob Kelemina pa je dobil docenturo za germansko filologijo. V Ljubljani je bilo sicer veliko klasičnih filologov, a niso imeli ustrezne habilitacije, zato je Nahtigal iz svojega graškega kroga predlagal triinšesetletnega Čeha Ivana Lunjaka, ki je marca 1920 postal honorarni profesor za klasično filologijo. Aprila 1920 je fakulteta dobila še profesorja za geografijo, Dalmatinca Arturja Gavazzija, romansko filologijo pa je honorarno predaval Friderik Juvančič, prvi slovenski prevajalec Molièra. V poletnem semestru 1920 Filozofska fakulteta še ni imela stalnega predavatelja filozofije. Franc Weber (Veber) je kot privatni docent zagrebške univerze predaval analitsko psihologijo in Locka, šele poleti istega leta je bil imenovan za docenta za teoretsko filozofijo. Vebrova predavanja so v naslednjih letih doživela velik uspeh pri študentih. »Karkoli je on predaval, se mi je zdelo dvakrat resnično,« je zapisal pisatelj Vladimir Bartol (Virk 2014: 43). Poleti 1920 je bil Vojeslav Molè izvoljen za docenta za antično in bizantinsko umetnostno zgodovino, pozneje pa je delal uspešno kariero na Jagelonski univerzi v Krakovu. Iz navedenega sledi, da se je večina humanističnega pedagoškega kadra izobrazila v Gradcu (pedagog Ozvald, filozof Veber, zgodovinar Hauptmann, germanist Kelemina in slavist Ramovš), naravoslovci pa so predvsem absolventi dunajske almae matris.

V zimskem semestru 1920/21 je s predavanji nastopil France Kidrič, ki je bil sicer predlagan za rednega profesorja že poleti 1919, a ni bil imenovan, saj mu državna uprava ni bila naklonjena. V takšnih razmerah je Kidrič še na Dunaju prijavil habilitacijo in bil nato potrjen kot privatni docent za slovansko filologijo. Prof. Václav Vondrák, ki je odhajal v Brno, si je Kidriča želel za svojega naslednika,² zato je bil Kidrič v zimskem semestru 1920/21 s predavanji iz zgodovine slovanskih

2 F. Kidrič: Pismo F. Ramovšu, 25. 9. 1920. *Pisma Franceta Kidriča Franu Ramovšu*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2001, stran 92.

književnosti in ruskega jezika že naveden v *Seznamu predavanj*. Kakorkoli že, vlada je spremenila mnenje in Kidrič je postal nosilec četrte stolice, in sicer za starejšo slovansko književnost s posebnim ozirom na slovensko (Dolinar 2002: 44–53). Leta 1921 so dobili še peto stolico, in sicer za srbohrvaški jezik in književnost, ki jo je dobil Aleksandar Stojićević s skopske fakultete, leto pozneje pa so dobili še katedro za primerjalno indoevropsko jezikoslovje.

4 Predvojna, vojna in povojna leta

V dvajsetih letih je Filozofska fakulteta sprejela pravilnik o diplomskih izpitih, ki so bili trodelni. V 12. skupini (za narodni jezik) se je pod *a* študiral slovenski ali srbohrvaški jezik s staroslovenskim, pod *b* zgodovina južnoslovanske književnosti, pod *c* pa narodna zgodovina in primerjalna slovnica indoevropskih jezikov. Slovenski jezik se je študiral še v skupini za narodni jezik in književnost ter v slovanski skupini, kjer je bila v ospredju ruščina. Slovenščina je bila na programu tudi v orientalni, germanski in etnološki skupini. Sistem je veljal vse do italijanske okupacije leta 1941, ko so morali dodati še italijanski jezik, književnost in zgodovino. Filozofska fakulteta je dobila daljšo italijansko ustreznico Facoltà di Filosofia, Lettere e Scienze, *Seznam predavanj* je bil od zimskega semestra 1941/42 dvojezičen. Ramovš je tako npr. predaval Fonetica storica della lingua slovena oziroma Glasoslovje slovenskega jezika itn. Okrepila se je tudi nemcistika. Večina profesorjev je bila povezana z Osvobodilno fronto, najtežje obdobje pa je fakulteta preživljala po italijanski kapitulaciji, saj je sicer univerzi zelo nenaklonjena oblast generala Rupnika ustavila predavanja (Gabrič 2015: 350). Januarja 1944 je na Narodno in univerzitetno knjižnico, kjer je imela fakulteta svoje prostore, padlo letalo in v požaru je bilo uničenih več seminarskih knjižnic. Marca so likvidirali dekana Šturma, septembra pa poslali v koncentracijsko taborišče Antona Ocvirka. Po osvoboditvi je Slovenija prvič sama odločala o univerzi, vendar je ministrstvo skrbelo za personalne zadeve. Opuščeni so bili profesorji, ki so zapustili državo, upokojili pa so tiste, ki so sodelovali s propagandističnim odsekom Rupnikove vlade. Med najbolj znanimi je bil filozof Veber. Čeprav se je povečalo zanimanje za Sovjetsko zvezo, ministrstvo ni odobrilo profesure Nikolaju Preobraženskemu, ker je leta 1938 prevedel delo Dmitrijevskega z naslovom *Stalin*, ki naj bi imelo protisovjetsko tendenco (Oset 2015: 140). Predavanja iz dialektičnega materializma je prevzel Cene Logar, ki so ga kmalu poslali na Goli otok kot informbirojevca. Zaradi spora Jugoslavije z vzhodnoslovanskimi državami se je ustavil uspešno zastavljen bolgarski lektorat, uspešno pa so se razvijali lektorati zahodnoslovanskih jezikov, ki so jih vodili slovenski predavatelji. Leta 1948 je bila po filozofinji Almi Sodnik nastavljena še druga predavateljica – Marja Boršnik, ki si nikoli ni mogla predstavljati, da bi kot ženska prišla na univerzo (Premk, Premk Bogataj 2015: 197).

5 Obdobje po drugi svetovni vojni

Leta 1950 sta se končno ločila humanistični in prirodoslovno-matematični oddelek. Iz Čehoslovaške je prišel Mihajlo Rostohar, ki je po treh desetletjih dela na Masarykovi univerzi ustanovil oddelek za psihologijo še v Ljubljani. Filozofska fakulteta je s svojimi trinajstimi inštituti končno zaživela svoje samostojno življenje, ki pa je bilo kratkotrajno, saj je vlada oba oddelka leta 1954 spet združila v Prirodoslovno-matematično fakulteto, ki jo je dejansko vodil fakultetni svet, v katerem so imeli večino zunanji člani, izvoljeni v ljudski skupščini. Oblast je uvedla tudi reelekcije,

namen katerih je bilo ideološko preverjanje asistentov. Franceta Bernika niso ponovno izvolili za asistenta, ker je izhajal iz družine, ki je bila idejno nerazpoložena do NOB.

Leta 1958 je Anton Slodnjak pri ugledni založbi Walter de Gruyter izdal delo *Geschichte der slowenischen Literatur*, ki mu je oblast zamerila protikomunistično tendenco, preveč pozitiven odnos do stare Jugoslavije, omenjanje Balantiča, neomenjanje Kardelja in predvsem opisovanje Cankarjevega hlapca Jerneja kot Kristusovega naslednika. Za Slodnjaka se je na seji Zveze komunistov Inštituta za slovansko filologijo zavzela le Marja Boršnik, kot je razvidno iz njenega dnevnika, se je uprla zahtevi centralnega komiteja, da se profesorja odstrani s katedre, in javno vprašala, v čem je Slodnjakova pedagoška neustreznost. Pravilno je tudi napovedovala, da bo nasilna odstranitev zaradi Slodnjakove šestdesetletnice težko učinkovala (Premk, Premk Bogataj 2015: 299–300). Predsednik fakultetnega sveta in dekan sta Slodnjaku sporočila, da ne more več ostati član fakultete, lahko pa še naprej objavlja. Slodnjak je hitro privolil na upokožitev, morda zato, da ne bi spravljal v zadrego drugih članov profesorskega zbora. Zelo pogumno pa so se v nasprotju z nekaterimi njegovi nekdanjimi učenci za profesorja potegnili njegovi študenti, ki niso sprejeli teze, da pomeni Slodnjakovo delo degradacijo slovenistične znanosti. Tudi njih so zadele sankcije, Stanku Šimencu (1999: 79) so odpovedali službo demonstratorja. Ob tem je potekala tudi čistka v Seminarju za filozofijo. Marca 1959 je komisija zavrnila vlogo asistenta Tarasa Kermaunerja za reelekcijo, ker naj bi bila njegova prizadevanja premalo povezana z nalogami predmeta Uvod v družbene vede.

Nova oblast je fakulteti, ki je bivala na različnih lokacijah (tudi v NUK), zgradila novo stavbo na Aškerčevi ulici, ki so jo slovesno odprli leta 1962. Na začetku šestdesetih let sta nastala nova oddelka, in sicer za sociologijo in muzikologijo. Leta 1965 je Oddelek za slovanske jezike in književnosti organiziral prvi Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, ki se ga je udeležilo 25 udeležencev iz Evrope in ZDA.

Pomlad 1971 je bila v znamenju študentskih protestov, saj je oblast zaprla več demonstratorjev in Franeta Adama, ki je na pano zapisal: »Napočil je čas gverile, uprimo se avtoritarizmu in porajajočemu se kapitalizmu.« Iz solidarnosti do kolegov je izredna skupščina razglasila zasedbo Filozofske fakultete, ki jo je podprl tudi dekan Cvetko. Prvo noč, 26. 5., je okoli sto študentov prespalo na fakulteti. Dne 2. 6. se je zasedba končala, študente je obiskal visoki predstavnik Kavčičeve vlade Ernest Petrič. Okrožno sodišče je tudi odstopilo od pregona Franeta Adama, saj je verjelo, da je izraz gverila uporabil z zavestjo, da študente poziva k nenasilnemu delovanju.³

Leta 1987 je bil ustanovljen Oddelek za bibliotekarstvo. Želja po boljšem poznavanju neevropskih jezikov in kultur je botrovala leta 1995 nastanku Oddelka za azijske in afriške študije, potreba po odličnih tolmačih in prevajalcih pa dve leti pozneje Oddelku za prevajalstvo. Razdružila sta se dva velika oddelka: leta 1998 sta iz Oddelka za germanske jezike in književnost nastala Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko ter Oddelek za anglistiko in amerikanistiko. Štiri leta pozneje pa se je Oddelek za slovanske jezike in književnosti združil v Oddelek za slovenistiko in Oddelek za slavistiko, kjer je danes mogoče študirati zahodno, vzhodno in južnoslovenske jezike.

³ Povzemamo poglavje Zasedba filozofske fakultete. *Študentsko gibanje 1968–72*. Ljubljana: Krt, 1982, strani 152–211.

Fakulteta je v stotih letih preživljala svetle in temne trenutke. V Kraljevini SHS jo je ustvarila deseterica genialnih zanesenjakov, njen vzpon je prekinila druga svetovna vojna, ki je terjala smrt dekana in številnih študentov. Težke čase je preživljala tudi v petdesetih letih, ko so bili odpuščeni nekateri njeni sodelavci. Preživela je številne reforme, ki je niso oslabilе. Danes je največja fakulteta v državi, na njej je mogoče študirati številne stroke in se učiti dvaintrideset jezikov. Ustanovljena je bila kot fakulteta s slovenskim poučevalnim jezikom, kar je vplivalo na razvoj slovenskega znanstvenega jezika. Prvo predavanje je bilo v slovenščini o slovenščini, le v katerem jeziku bo zadnje?

Literatura

- DOLINAR, Darko, 2002: France Kidrič in ljubljanska univerza 1918–19. *Kidričev zbornik*. Maribor: Slavistično društvo 44–53.
- GABRIČ, Aleš, 1994: Reforma visokega šolstva 1954–1961 ali kako uničiti univerzo. *Nova revija* 13. 105–120.
- GABRIČ, Aleš, 1995: *Socialistična kulturna revolucija. Slovenska kulturna politika 1953–1962*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- GABRIČ, Aleš, 2000: Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških razlogov. *Objave* 6. 12–32.
- GABRIČ, Aleš, 2015: Ljubljanska univerza pod političnimi pritiski jeseni 1943. *Kronika* 63. 337–352.
- GABRIČ, Aleš, 2016: Simeon Hesapčiev – prvi lektor bolgarščine na univerzi v Ljubljani. Žarko Lazarevič, Aleš Gabrič (ur.): *Slovenci in Bolgari med zahodnimi in vzhodnimi vplivi*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. 119–233.
- GRAFENAUER, Bogo, 1969: Filozofska fakulteta. *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 195–198.
- KOLAR, Ivan, 1919: Prvi dih slovenske univerze. *Slovenski narod. Priloga* 52/252 (25. 12. 1919). 4.
- MOVRIN, David, 2013: Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni. *Kerla* 15. 147–179.
- OSET, Željko, 2015: Akademski kariera Nikolaja Fjodoroviča Preobraženskega (1893–1970). *Monitor ISH* 17. 129–150.
- PREMK, Francka, PREMK BOGATAJ, Eva, 2015: *Marja Boršnik. Prva dama slovenske slavistike*. Kranj: Gorenjski muzej.
- PRIJATELJ, Ivan, 1952: Literarna zgodovina. *Izbrani eseji in razprave*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Skupina avtorjev, 1982: *Študentsko gibanje 1968–72*. Ljubljana: Krt.
- ŠIMENC, Stanko, 1999: Spomin na profesorja – v navzkrižju stoke in politike. Štirideset let pozneje. *Literarnovedno srečanje ob stoletnici rojstva prof. dr. Antona Slodnjaka*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VIRK, Tomo, 2014: *Vebrov učenec*. Ljubljana: Literatura.
- Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra, 1929.